

LES IMATGES I ELS MISSATGES DEL SUD

Antecedents

A l'abril de 1999 la Comissió de Periodisme Solidari del Col·legi de Periodistes de Catalunya va organitzar les JORNADES SOBRE ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ I LES RELACIONS NORD-SUD. Les jornades van comptar amb la presència de diferents professionals i docents de la comunicació d'Amèrica Llatina, el Magrib i Espanya.

A les jornades es va analitzar el paper que juguen els mitjans de comunicació en les relacions entre el Nord i el Sud. El debat va girar al voltant de com ens veuen des del Sud i com els veiem des del Nord mitjançant els ulls dels mitjans de comunicació.

En aquest sentit, i per valorar tots els actors que hi juguen, també es va aprofundir en l'accés desigual als mitjans de comunicació d'uns i altres, en el fenomen de concentració de les fonts informatives a cada vegada menys mans, en la censura econòmica i política i en el dret a estar ben informat siguis d'on siguis.

I el dret a estar ben informats és un dret humà bàsic i una necessitat perquè el desenvolupament dels pobles, de la gent, pugui ser sostenible. Tal i com declara el Capítol 40 de l'Agenda 21, "en un desenvolupament sostenible, tothom és usuari i subministrador d'informació en el sentit ampli que inclou dades, informació, coneixements i experiència organitzats de manera apropiada".

Aquest document és el resultat de la reflexió sobre tot allò del que vàrem parlar i vol establir-se com una eina de discussió per tots aquells que produeixen i consumeixen informació sobre les diferents realitats del Sud.

Aquestes reflexions no volen establir-se com a norma per a ningú. Malgrat això, es donen cinc recomanacions d'ús periodístic tal i com es va fer a les JORNADES SOBRE ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ I LES RELACIONS NORD-SUD. La pàgina web de la Comissió de Periodisme Solidari del Col·legi de Periodistes està oberta a qualsevol proposta en aquest sentit.

Amb aquest treball Periodisme Solidari vol contribuir, amb el seu petit gra de sorra, al repte de fer una informació més solidària i millor.

Un únic Sud?

La realitat dels països del Sud és molt més rica i variada del que es reflecteix als mitjans de comunicació dels països del Nord. Hi ha una certa tendència a etiquetar les informacions i a homogeneïtzar les realitats dels països llunyans del nostre entorn, físic i cultural, simplificant els continguts per tal d'afavorir la comprensió d'uns fets que, sovint, ens són estranys i complicats.

Les informacions que parlen de les societats del Sud són les que més fan servir els estereotips per facilitar la comprensió de la notícia. La simplificació de les diferents realitats empobreix, sens dubte, el nostre grau de coneixement del nostre entorn menys proper.

No parlar d'un únic Sud vol dir no fomentar els malentesos: no tots els països confessionals musulmans són iguals, no totes les ètnies són iguals, no tots els sistemes polítics són iguals, el grau de corrupció dels països del Sud no és més gran ni més petit que el de molts països del Nord, etc., etc.

"Panda de bèsties!"

Les notícies que parlen dels conflictes armats a les societats del Sud són especialment tòpiques. Contribuint així a fomentar una imatge de subdesenvolupament i manca de cultura com a pròpia d'algunes societats del Sud.

Hi ha una certa tendència a reflectir els esdeveniments bèl·lics del Sud d'una forma esquemàtica i rutinària. La repetició d'esquemes fa que els conflictes es relatin de manera estereotipada i trivial: així per exemple es diu "les parts en conflicte" quan hi ha un clar agressor i un agredit; es donen com a bones només les fonts d'informació que provenen d'una banda del conflicte; i no s'expliquen els possibles interessos econòmics en joc.

Tractar de no reproduir periodísticament el missatge de que les societats del Sud són poca cosa més que una "panda de bèsties" subdesenvolupades vol dir: fugir de la superficialitat de la informació rutinària sobre els morts que ens aboca a una paralitzant insensibilitat; aprofundir en les raons que han causat la violència i en els camins que poden obrir vies a la seva superació; i donar més importància a la contextualització del fenomen, a explicar perquè passa el que està passant realment.

Què saps del Nord? Què saps del Sud?

Els mitjans de comunicació de referència, els importants, són gairebé sempre mitjans del Nord. La seva forma de veure i entendre el món acaba influïent notablement en la forma de veure i entendre el món

dels seus consumidors. L'espai mediàtic del que disposen les societats del Sud als mitjans del Nord és molt petit. La informació sobre el que és més proper al lector sempre és més àmplia i més detallada que la d'origen llunyà.

Però, analitzant els mitjans es veu que la proximitat o llunyania no és tan important com la situació física-geopolítica: el Nord o el Sud. La imatge de països llunyans, però del Nord, surt molt menys malparada de les comparacions. Sobre el nostre entorn, en particular, i els països del Nord, en general, rebem informacions de tota mena: polítiques, econòmiques, socials i culturals. Dels països del Sud rebem sobretot notícies de caire polític, especialment de conflictes armats; d'econòmiques n'arriben si hi ha en joc interessos d'inversors dels països del Nord; les notícies socials arriben si van lligades a catàstrofes o conflictes impregnats políticament, i ben poques en rebem de culturals.

Molts mitjans del Sud, també amb categoria d'importants, repeteixen el mateix esquema. El seu espai més important està reservat a allò que ve del Nord. El flux informatiu en sentit Nord-Sud és desproporcionat si ho comparem amb el flux Sud-Nord. A més, quan el flux d'informació en sentit Sud-Nord es fa més gran és, gairebé sempre, quan la guerra o el conflicte és l'origen de la informació. Sembla que les societats del Sud no són objecte de notícia si aquesta no és negativa.

Tractar de no parlar només del Sud quan hi ha un conflicte vol dir: qüestionar-se el perquè les notícies del Sud són gairebé sempre de caire negatiu; militar en pro d'un coneixement més gran; fomentar l'intercanvi d'articles i d'informacions entre periodistes i institucions del Nord i del Sud i fomentar la difusió de les informacions positives.

Pocs parlen de molt

Les 4 grans agències d'informació del planeta són del Nord (AP, Reuters, France Presse y EFE) i mouen el 80 % de tota la informació que circula pel món. Els darrers anys, però, han vist com una quarta institució informativa ha començat a ocupar el lloc de les altres grans agències. La CNN nord-americana s'ha convertit en una veritable font d'informació amb tanta o més autoritat que les altres.

Totes són empreses informatives amb ànim de lucre. És a dir, cerquen beneficis econòmics. No és gens estrany, doncs, que les seves informacions girin al voltant dels seus centres d'interès. És fàcil entendre que la naturalesa empresarial dels grans grups mediàtics fa prevaler en les seves decisions i les seves activitats, incloses les informatives, la lògica econòmica que els és pròpia.

Tractar de compensar aquesta homogeneïtzació de les fonts d'informació vol dir: potenciar l'existència de fonts d'informació noves i alternatives, a nivell institucional i personal. La tecnologia actual permet disposar de fonts d'informació alternatives fàcilment. Les diferents xarxes temàtiques que circulen pel món cibernètic poden ser bones fonts d'informació o un primer pas per arribar a una bona font nova i alternativa.

El dret a estar ben informat

La gent hauria de tenir garantit el dret ha estar ben informada pels mitjans de comunicació. No parcialment informats. Molts només coneixem del Sud allò que surt als mitjans de comunicació, la nostra visió està, molt sovint determinada per la visió que aquests en donen.

Per això és necessari estar ben informat. Per tal d'aconseguir una presa de decisió informada a tots els nivells és vital tenir accés a la informació. L'accés desigual als mitjans de comunicació, la concentració de fonts informatives i mitjans de comunicació en mans de grups econòmics, la censura i altres formes de control són amenaces a la comunicació democràtica en un món globalitzat, entesa la globalització com la mundialització de tot tipus de relacions transfrontereres. Aquesta globalització ha provocat, malgrat el que sembli, un procés de disminució del pluralisme informatiu.

Garantir el dret a estar ben informat comença per no reduir la realitat en funció d'interessos poc periodístics. Garantir el dret a estar ben informat és començar a canviar els paràmetres que obren les finestres del mitjans de comunicació del Nord. Garantir el dret a estar ben informat és deixar de pensar en un Sud brut, violent i subdesenvolupat per pensar en un Sud cada vegada més interrelacionat amb un Nord que no és ni de bon tros, net, pacífic i desenvolupat.

Recomanacions sobre les imatges i missatges del sud

- Fugir de les visions esquemàtiques de la realitat. Els països del Sud són tan o tan poc homogenis com els del Nord.

- La rutina informativa en els conflictes bèl·lics acaba insensibilitzant els lectors, oïdors o televidents en general. Contextualitzar i aprofundir en el perquè i en les possibles solucions.
- Potenciar les informacions positives i contextualitzar les negatives per tal que aquestes no es puguin generalitzar. El Sud no és només notícia en sentit negatiu.
- Buscar fonts d'informació alternatives. Fóra bo potenciar les xarxes d'interconnexió entre periodistes i altres possibles fonts d'informació menys institucionals.
- Els lectors, oïdors i telespectadors del Nord tenen el dret a accedir a tota la informació disponible. Encara que aquesta perjudiqui empresarialment el nostre mitjà.

Comissió de Periodisme Solidari
Col·legi de Periodistes de Catalunya